

Pojem - jeho „vymezení“

Tradičně se mluví o logickém vymezení „pojmu“, ale je to jen špatný zvyk. Když totiž chceme definovat nějaký pojem, např. pojem rovnostranného trojúhelníka, vymezujeme ve skutečnosti příslušný intencionální předmět (objekt), totiž právě onen trojúhelník, neboť mluvíme o části plochy, která je omezena třemi stejně dlouhými úsečkami, jež se vždy dvě a dvě dotýkají svými konci (jejichž koncové body jsou vždy pro dvě a dvě společné). Pojem trojúhelníka však není plošný ani částí plochy, nemá nic společného s nějakými úsečkami ani jejich konci, atd. Tak zvané „logické“ vymezení toho, co to je rovnostranný trojúhelník, je ve skutečnosti vymezením ideálního rovinného obrazce, jehož vlastnosti a rysy musí přitom být opět nějak „míněny“ (a to znamená za pomoci dalších pojmů), ale které rozhodně nejsou vlastnostmi ani rysy pojmu samého. Jaké jsou vlastnosti pojmu, nás ve chvíli, kdy určujeme, co to je rovnostranný trojúhelník, vůbec (nebo aspoň téměř) nezajímá; začíná nás zajímat teprve ve chvíli, kdy svůj zájem přestaneme zaměřovat na rovinný obrazec a začneme se zajímat o pojem sám a o jeho vztahy k blízkým pojmům jiným, např. k pojmu trojúhelníka rovnoramenného nebo obecného, eventuálně k pojmům méně blízkým, např. k pojmu čtverce nebo čtyřúhelníka atd. V takovém případě můžeme zjistit, že rovnostranný nebo rovnoramenný trojúhelník jsou zvláštními případy trojúhelníku obecného, zatímco čtverec je zvláštním případem obecného čtyřúhelníku. Vztahy mezi uvedenými plošnými útvary samy o sobě v ničem nepoukazují na tyto vztahy „logické“ (tj. vztahy mezi obecnějším a konkrétnějším pojmem). Čtverec sám není ani konkrétnější ani obecnější (i když se o tom takto běžně hovoří) než čtyřúhelník, větší nebo menší obecnost ani konkrétnost nenáleží mezi vlastnosti rovinných obrazců – ty mohou být pouze konkrétní (tj. jak je nakreslíme nebo jak si je představíme). To je mimochodem také hlavní důvod, proč musíme rozlišovat mezi rovinnými obrazci a příslušnými jejich intencionálními předměty: ke konkrétnímu obrazci se myšlenkově můžeme vztahovat – podle souvislostí, o které nám jde – jako k intencionálnímu předmětu vyšší nebo nižší obecnosti, a to podle toho, jakým pojmem je hodláme myšlenkově „uchopit“, tj. pojmově. Proto třeba čtverec i trojúhelník jako obrazce mohou být jen konkrétní, zatímco pojmově je můžeme „uchopit“ (mínit) odlišnými způsoby, neboť pojem trojúhelníku je obecnější než pojem čtverce, i když také (konkrétní) čtverec můžeme podle souvislostí „mínit“ také jako obecný čtyřúhelník. Geometrické útvary mohou být tedy „míněny“ vlastně stejně, jako kdyby šlo o „reálné skutečnosti“, neboť nesplývají ani se svými pojmy, ani se svými intencionálními předměty. „Vymezování“ se týká jen těchto posledních dvou.

(Písek, 061103-3.)